

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

<p>SZERKESZTŐSÉG, hova a lap szellemi részét illető minden küldemény intézendő: Füvészkert-utca 1079.</p>	<p>Megjelen hetenként egyszer, szombaton, egy íven. Előfizetési ár egész évre 5 frt. félévre 2 frt. 50 kr. Hirdetések díja: 100 szóig 1 frt; 200 szóig 2 frt; a másodszeri hirdetésnél 100 szóig 80 kr; harmadiknál 70 kr. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.</p>	<p>KIADÓ HIVATAL, hova a lap anyagi dolgaira vonatkozó minden közlemény és küldemény intézendő: Füvészkert-utca 1080.</p>
--	--	--

Tartalom. Nőtlen és nős káplánok. Molnár. — Tárca. — Az amerikai unitáriusok műveleiről. Balogh Ferencz. — Közügyeink. Válasz k... n-nek. Gyulai László. — Irodalom. — Különfélék. — Szerk. posta.

Nőtlen és nős káplánok.

Hogy tarthatlan a káplánok eddigi helyzete, hogy nem lehet őket többé megvetett páriaként tekinteni, hanem rajtuk egyben és másban segíteni kötelesség: az újabb időben buzgó törekvésök tárgyát képezi e téma egyeseknek, mint testületeknek, egyházkerületeknek egyiránt. Egyházkerületünk felhívta e végből az 5 ezer lelket számláló gyülekezeteket káplán-alkalmazásra; egyházi lapjainkban szakavatott tollakból, meleg hangú cikkeket olvasunk egyszer-máskor a káplánok érdekében. Sőt, — emlékezetem szerint, — volt egy cikk, mely a tervben levő országos papi gyámintézet jóltevő atyáskodását, segélyét is kiterjesztetni ajánlotta reájok is. És méltán. Hiszen annyi oldalú képességet várunk tőlök! Képtelenség az, hogy abból a — némely helyen adott — 50—60 frtnyi kápláni fizetésből jó szakkönyvekre is jusson, tisztességesen is ruházza magát, pedig az önképzés szent kötelessége, s gazdag könyvtár e végre ritka helyen nyílik meg előtte; s aztán a társaságokban is csak meg kell jelennie, — mert különben magánakvalónak, világgyűlölőnek bélyegzik, — azon kívül, hogy hivatalos állása is kötelezi erre.

És mégis nem úgy van-e, hogy ma, a midőn a káplánná leendő fiatal embertől oklevél szerinti tanítóképességet is kívánunk: elzárjuk előlük egy, régebben gazdag forrását az ily ifjak anyagi boldogulhatásának, előmenetelének: egyházaink az akadémika promóciókat immár majd nem teljesen beszüntették. De hát ezt követeli a tanügy jól felfogott érdeke! — mondják. Az efféle ambulatórius rektorságok nem felelnek meg az egyházközségek

intenczióinak. Ám legyen, hogy így volt több esetben. De meggondoltuk-e ekkor a dolog másik oldalát is? Hány szegény theologus emelkedésének szegtük szárnyát ily úton, hányat fosztottunk meg a külföldi egyetemek látogatása s a magasabb kiképzetés lehetőségétől?! Nézzük meg csak a debreczeni főiskola régibb subscriptionális anyakönyveit, s az egyes egyházmegyék s egyházak levéltárait: az egyesek nevei után minden lépten-nyomon találkozik szemünk ily utójegyzéssel: „Akadémián járt itt és itt“ stb. . . . És ma, bizony megritkult az „akadémikusok“ sora! Mert az a szerencse, hogy első kitűnő legyen gradusában s aztán szénior is: nem mindenkinek adatik. Isten ments! hogy én oly nagy súlyt fektetnék (nem irigységből: mert én magam sem jártam külföldön) némely egyeseknél arra a külhoni akadémitizálásra, mert bizony-bizony, a ki oda nem visz ki, nem is hoz onnan valami épületest. De örömmel vallom be, hogy ez komolyabb törekvésű ifjainkra nézve másként áll. Vagy ne fordította légyen rektóriáján megakarított összegét külföldi útra az illető, hanem maradt itthon, káplánságot nyervén, legalább tűrhetőbbé lőn sokszor 10—12 évig viselt kápláni hivatala, vagy olykor tekintélyes summát kuporgatva össze rektorkodásában, s megunva a „várt leány várat nyer“-féle hangzatos, de sokszor hasztalan teoriát: családot alkotott, s nem lett alumnusává, közterhévé az anyaszentegyháznak.

És ma, a midőn a szegény fiatal ember (hiszen a legtöbbje szegény sorsából kerül ki) ott hagyja az alma matert, kápláni vizsgát tesz: bizony alig akad egy palástra valója, hát egyéb ruha és könyvekre, ha csak nem kér „az előtte valótól egyet“, a mi neki aztán később valóban „tízet“ tesz, ha mindjárt oly alakban is, mint én s velem együtt egykor többen is cselekedtük, hogy: „post festára“ valamelyik szabómester kirántott a dilemmából. S aztán a szabadválasztás korlátozása folytán ma már nem is lehet oly könnyen és hamar önállóvá, rendes pappá. Jaj neki,

ha a rózsát termő türelem fonala ketté szakadt várva-váró szívében, s káplánfővel komoly viszonyba lép leendő „Kathariná“-jával! Legtöbb esetben ott marad, a hol volt, vagy évek multával jut eszébe — sokizű fészkelődése, pályázata után — valamely igénytelen kis egyháznak, hogy kivezesse a „szolgálatnak házából“. Igen, mert hiszen legtöbb egyházunknak ifjú nőtlen ember kell ma, itt vagy ott csak akad egy férjhez adandó leány egyik vagy másik gyülekezet korifeusánál, a ki üti is a vasat javában az ifjú (azt nem vallja be, hogy: a maga) érdekében. Nem kell aztán nagyobb nyavalya: ha mint káplán, meg is mer nő-sülni. Egy szegényből lesz: kettő, s aztán később: 5—6. Mert hiszen csak neki is szabad követni a természet rendét. Csodálkozhatunk-e rajta, ha 10—12. sokszor több évi káplánsága után ilyesre is rá adja fejét? Hiszen talán reá is tartozik Pál apostol ama mondása: „*Főbb házasságban élni, mint égni!*“

A dunameléki egyházkerület folyó évi novemberhő 20—21-dik napjain tartott gyűlésében nem így gondolkodott. A pesti egyházmegye indítványára kimondotta, hogy: „*nős káplánok — kivéve a káplán-tanítókat — jövőre dislocatióra nem számíthatnak.*“ Erős, éles vitát keltett fel e kérdés, felhozatott ellene, hogy így: „*fegyelmu eljárás alkalmazása nélkül josztatnak meg az illetők papi jellegöktől!*“; mellette, hogy: „*ne növeljük a proletáriátust!*“!! Bizony drákói határozat, mely ellent mond az egyéni, a természeti szabadságnak. Ne a káplánok nő-sülése ellen hozzunk törvényt Uraim! Hanem neveljük az ifjúságot úgy, hogy ne igyekezzék túlkorán élni, hogy tudjon tűrni, várni és remélni. Segítsünk káplánaink anyagi állapotán úgy, hogy idős káplánainkat mielőbb önállóságra juttatni törekedjenek egyházmegyéink lelkiismeretes buzgósággal, ne a „sógorság“, „komaság“ stb. legyen döntő a választásoknál. S aztán soh' se hígyjük, hogy az a vén káplán „oly örömet“ adja fejét arra a nő-sülésre, s hogy ezek oly fenyegető számmal találkozzanak, miszerint általok „*aliquid detrimenti respublica caperet.*“ Komoly, s helyzetével számot vetni tudó káplánnál keserű kénytelenség az!

Molnár,
ev. ref. lelkész.

T á r c z a.

Az amerikai unitáriusok műveleteiről.

(Történeti tanulmány.)

VI.

Az unitarizmus jellemzése, hanyatlása, erejének mérlegelése.
Zárszó.

3. Térjünk át az egység-hívők számerejének mérlegelésére. Hogy valamely elv vagy eszme hatalma és

ereje megmérések, tekintetbe kell venni a pusztá számadatok mellett a történelmet, a körülményeket és kort. Kezdjük a legújabb tanúsággal. Az ó-katholicismus 1870-ben keletkezett, szabad korszakban, nagy eszű vezérek alatt, nagy események s kedvező körülmények közepett... S ímé, 18 év alatt alig észrevehető, mondhatni parányi haladást tett, adeptusai csak Némethonban és Svájcban szervezkedtek; mint félúton megálló elv nem is számíthat nagy jövőre. A lutheri reform 18 évre már egész Európa mívelt népeit foglalkoztatta s nemsokára fél Európát elragadta a pápai széktől. Ennek az elvnek és eszmének volt ereje, a szám egyenlő viszonyok között az erőnek fokmérője, nem mondjuk: az igazságnak. De azt mondjuk, hogy ereje az igazságnak van a mívelt népek közt.

Miután Amerikában minden egyház önjerejére van utálva, a létért küzdeni kell saját képessége szerint, a feltételek egyenlők, a szabadság egyenlő, ily egyenlő viszonyok közt mérlegelhető a hódító képesség és erő. A congregationalista reformátusok, az ős bevándorlók utódai, kiknek anyakebléről szakadtak ki az unitáriusok mint mostoha gyermekek, 1776-ban 700 gyülekezetben ülték meg a függetlenség kivívásának első ünnepét. Midőn a százados nemzeti ünnep 1876-ban közöröm napja volt, az ős congregationalisták 3509 gyülekezetre emelkedtek, tehát ötszörte megnövekedtek, s e 100 év alatt lelkészeik száma 576-ról 3333-ra szállt fel. Száz év alatt szép haladás! A baptistáknek 100 év előtt 872 gyülekezetük volt, egy század mulva 14,474 gyülekezetet számlálnak. Valóban meglepő haladás! A methodisták (egészen új felekezet, épen mint az unitarizmus Amerikában), 1866-ban ünnepelték Amerikában száz éves létezésüket, s ímé, kik a mult század derekán nem is léteztek ott, ma 25,278 gyülekezettel és 20,453 lelkészszel bírnak! A bennünket legközelebből érdeklő nagy és tiszta református egyház, mely presbyterián nevet visel, — s melynek világra ható szövetségének a magyar reformátusok is kedvesen fogadott tagjai, — hét parochiával csak 1705-ben kezdődött az Egyesült-Allamok területén, első zsinatát (tractusi) 1716-ban tarthatá Philadelphióban, hitvallását 1729. készíté, mostani egyházalkotmányát 1788. szerzte; Barnes Albert keltette vita folytán 1838-ban régi és új iskolára vált szét, de 1869-ben, lelkes öröm közepett, ismét egyesült, s e két ágazat egyesülve, 1887-ben, 182 év alatt, 8673 gyülekezetre erősödött és 6770 lelkipásztort számlál (a Presbyteri Szövetség londoni gyűlésére 1888-ban beterjesztett „Report“ szerint). E számba a presbyterián egyház-család többi testvérágai, mint a német, holland, welsh stb. eredetű ref. egyházak beszámítva nincsenek. Az amerikai kálvinismus erejéről tesz bizonyosságot az is, hogy a presbyterián irodalmi társulat (ott ugyan nem szövetkeznek ellenlábás egyházzal irodalmi célra!) a legújabb időben két millió kátét terjesztett el. Általában minden felekezet növekedett, még pedig minél szilárdabb hitvallású, annál inkább.

Az összehasonlítás szerint a „jövő vallása“ (?) mi-csoda növekedést mutat a legszabadabb földön? Épen 1887. nov. 12-én volt száz éve, hogy az első unitárius gyülekezet rendszeresen megalakult Bostonban, tehát egy század alatti élete előttünk áll. Tagadhatlan, hogy e század alatt hódított, terült, felszerelte magát a hódítás szerszámaival: van két theologiai intézete; vannak hetenként, két hetenként, hónaponként és évnegyedenként megjelenő lapjai és szemléi, több vallásos társulataik, ezek közt „a theologiai nevelést előmozdító társulat“ (1816 óta), gyermek-missió-társulat stb. Az

unitarizmus I gyülekezetről, az Egyesült-Államok területén, 358 gyülekezetre szaporodott 401 lelkeszszel. De úgy látszik, tovább nem igen emelkedhetik (láttuk fentebb hanyatlását jelezve), s ha a száz évi haladást a szinte új methodista felekezettel és a congregationalistákkal, és a szinte újabb keltű presbyteriánusokkal vetjük egybe, az unitáriusok emelkedése feltehetően csekély, az ottani nagy méretekhez arányítva kiesít nyom a latban. (Lásd Schaff: „Christianity in the United States. 14. l. és Herzog: Encyclopedie, II. kiadás“). Egy előnyök van, s főleg ennek köszönik, hogy a nagy küzdőterén ily csekély számúval még állhatnak, az t. i., hogy híveik között számos nagy vagyonúak vannak s így földi gazdagsággal dicsékedhetnek. Az 1870-iki kimutatás szerint az Egyesült-Államokban legvagyonosabb a methodista egyház, 69 millió dollár, aztán a róm. katolikus egyház (ereje megosztva nincs), 60 millió dollár, 3-ik helyen a presbyteriánus 47 millió dollár (csak a fekvő vagyon értéke ennyi, mert egyházi célokra ez utóbbi évben 25.773,000 forint bevétele volt), 4-ik helyen a baptista 39 millió dollár fekvő vagyoni értékkel stb. . . az unitárius felekezet a 10-ik sorban jó fekvő vagyon birtoklásra nézve, kimutatván ez 6.282,675 dollár értéket. Voltak nagy embeerek, nagy szónokaik, nagy költők. Mindezek mellett is, az egyhangú bizonyosságok szerint, 100 évi existencia után megállapodott, sőt hanyatlak a felekezet. Shem szerint (Ecclesiastical year book. 78. l.) „az amerikai unitarizmus számilag hanyatlóban van“. Schaff szerint „nem voltak képesek Uj-Anglián kívül nagy haladást tenni“. Általában hitrendszerök ott hódításképtelenné kezd válni, mert ha valaki elhagyja a positiv alapú hitvallásos egyházakat, annak nem elég az unitárius felekezet sem, és vagy a conservativebb táborba menekül, mint a tudós Abbott, mely már félunitarizmus, vagy a végletekbe kapaszkodik, vagy „libre penseur“, felekezeten kívüli stb. körbe lép. A ki az isteni tekintélyt lerázza, az emberi tekintély igazába esik.

4. Z á r s z ó. A ki annyira eltávolodott a biblia vallásától, mint Parker, „hogy nincs különbség, csak szavakban, a kijelentett és természeti vallás közt“, (Discourses . . . p. 161.) — annál a ker. vallás is veszté jelentőségét. Igazsága van Stapfer Ödön párisi ref. hittanárnak, hogy „az unitarizmus nincs a bibliában“; igazsága van, hogy „az unitarizmus tehetetlen (impuissant), midőn a Jézusban tökéletes embert szemlél, a nélkül, hogy az Istenség hozzánk közeledését látna benne“; és „az unitárius-féle eretnekek elkicsinyítván a Krisztus személyét, elesékélyítették az üdv eszméjét . . . innen elkerülhetlenül pelágiánusokká kell válniok“, — mert végre is, szerintök, az ember maga-magának lehet megváltója, és így „az unitarizmus semmiképen nem lehet a protestantizmus legelőrehaladottabb kifejezménye, sőt ellenkezőleg, annak igen tökéletlen (très-incomplète) kifejezménye“. Továbbá „az unitárius theologia igen szegény theologia“. Valóban úgy áll a történet igazolása világánál, hogy „Luther és Kálvin erejének és győzelmöknek titka abban rejlett, hogy ők erősítésből (affirmations) és nem tagadásból indultak ki . . . minden reform, mely tagadásokon alapszik, bizonyosan el fog veszni. A vallásos eszmék birodalmában csak akkor lehet rombolni, ha azonnal helyettesítetik, a mi lerontatott“. Az anti-trinitáriusok a lerontani vélt Krisztus két természetének helyébe csak az egyik természetet, az emberit tették, holott ez megvolt ez előtt is, sőt teljes bízottságban megvédve, épen a két természet világos kiderítése által. (Revue Chrétienne. 1881. 511—515. II.).

Pfleiderer is állítja, hogy „az unitarizmus nem haladás volt, hanem egyszerű visszatérés az istenségnek a keresztyéni fogalomnál alantabb fekvő ismeretére, azaz a zsidó és pogány fogalomba való hátrakozás“ (Vallásbölcsezet 1878.). Valóban épen belső oknál fogva: a keresztyén lényeges igazságok hiánya miatt, az unitarizmus, a történet dönthetetlen tanúsága szerint, nagy hódítást tenni nem tudott, s azon néhány ponton, hol meg tudta magát őrizni, csak lassú vegetálásra van kárhóztatva.

Egy magyar unitárius kitünőség írá 1875-ben, hogy a keresztyénség „három első századát méltán unitárius századnak nevezhetnők“, — de elfeledé mellé tenni: a mennyiben mindenik unitárius árnyalat az eretnekséget képviselte s elítéltetett. Ha tehát ők a keresztyénséggel egykorúaknak állítják magukat, még inkább igazolttá válik a 19. század alatti parányi eredményök. A hol igazság nincs, ott hódító erő sincs. Mindenesetre jellemző, hogy minden hívő egyház, minden korszak és nemzedék, és minden időben, eleitől máig, elítélte, eltaszította rendszerüket; ez egyhangú ítélet, döntés és igazságszolgáltatás elől felebbeznek a jövőre — s ez a jövő a zsidók Messiása fogalmához hasonlít, ezek is mindig várják a Messiást, de hiába várják, mert hiszen ő eljött már. A keresztyénség 19 század óta él és hat, e ténynyel szemben felesleges ábránd a jövőtől várni azt. Legyünk hívek a Krisztushoz s a krisztustalan jövő nem fog bekövetkezni.

A jövő tusáját illetőleg Smith B. Henrik hittanár s Amerika csaknem legnagyobb bölcsezt-theologusa, utolsó művében (Lectures on Apologetics. New-York, 1882.) így vélekedik: „egy a bizonyos, hogy a hitetlen tudomány mindent le fog verni, kivéve az egészen szilárd orthodoxiát. Mindenféle hervatag elméletek, puhányos képződmények és a speculatio tisztító szűrői a hajóból ki fognak dobatni. A harc az egészen szilárd helyeshitelvűség (orthodoxia) és az egészen következetes hitelenség közt fog megvívni. Vagy Ágoston és Comte, vagy Athanasius és Hegel, vagy Luther és Schopenhauer, vagy Kálvin és Stuart Mill közt kell választani. Az unitarizmus két tűz közé szorul“. Hodge Sándor jeles ref. hittanár szerint az egyedül az eretnek, a ki tagadja, vagy gyakorlatilag félreteszi a keresztyénség lényeges igazságait. Zárom e tanulmányt Crosby Howard új-yorki presbyteriánus nagy hittanár meggyőződésével: „Krisztus a szívben, ez ismertető jele a keresztyén egyháznak; akár a hitvallásnak, akár az életnek (magaviselet) Krisztussal telt szívből kell származnia“. (The Cath. Presbyterian. 1883. Január. 10. l.).

* * *

I. J e g y z e t. Vegyük tudomásul mi, az európai kontinensen a dicső presbyteriánizmus legnagyobb ágazatát képviselő magyar reformátusok, hogy a világ legnagyobb presbyteriánus egyháza az amerikai Egyesült-Államokban legújabbban megalkotta a „Presbyterián Történelmi Társulatot“ (címe „Presbyterian Historical Society“, Philadelphia városában, Race utcán, 1229. sz. a.), mely első feladatául tűzte a kálvinizmus és általában a protestantizmus történetére vonatkozó mindenféle műveket egybegyűjteni, s említett utcán egy tágas és szép épületet vásárolt (1879.) állandó helyül, ott könyvtárt rendezett be, mely már 12,000 kötetre megy, ezen kívül a röpiratok, folyóiratok, szemlék, vallásos lapok (Amerikában, az Egyesült-Államok területén 400 vallásos lap és időszaki írat jelenik meg, egyre-másra mindenik 5000 példányban, úgy hogy az előfizetők összege 2 millióra megy), ritka kéziratok, egyházi beszédek, jeiesb lelké-

szek és egyháztanácsosok arcképei stb., darabszáma 40,000-re tehető. Már a felolvasások sora is kezdetét vette, előbb a történelmi anyaggyűjtés, aztán a feldolgozás. Legilletékesebb minden nemzet és egyház a maga története feldolgozására. Az önismeret főtényezői magunk lehetünk első sorban.

Ha a 600 ekkleziát számláló francia ref. egyház képes volt 1852 óta virágzó „protestáns történelmi társulatot“ alkotni és fentartani az ágostai hitvallású hitrokonaikkal karöltve, de tisztán a történelmi mezőre szorítkozva: a 2000 gyülekezetet tevő magyar ref. egyház is, a fénylő példák nyomán, képes leendő ilyeszerűt létre hozni az evangélikus hitrokonokkal kezdet fogva; de egy 3-iknak, mely más hitalapon áll, bevegítését bátran és felemelt lélekkel mellőzni kell, a magunk iránti kötelesség követelménye az, különben az abdicatio terére sodortatunk. A két protestáns testvérfelekezetnek is együtt működése csak a történelmi theologia terén lesz áldásos az egyházi unió létesítése előtt. A theologia egyéb fontos ágainak művelése esakis egészen külön álló, tisztán református körben alakítandó társulat által juthat virágzásra, az egyházi tudat épen tartására, mert „az egyház saját közegei és vezetői által működő társulat, s jogositva és kötelezve van öntudatát követni alkotó tagjait illető sajátlagos teendőiben“. (Rainy Róbert).

II. Jegyzet. Fentebb közölt történelmi tanulmányom főforrásai: 1. Encyclopedia of Living Divines, by Ph. Schaff and S. Macauley Jackson. Edinburg, 1887. 2. Christianity in the United States, by Ph. Schaff. New-York. 1879. (az Evang. Alliance 7-ik egyetemes Értekezletére benyújtott XIV. okmány). 3. History of rationalism. New-York, 9-ik kiadás, 1865. by John Fletcher Hurst, jelenleg methodista püspök, előbb hittanár és leikész Amerikában. 4. Des origines du christianisme unitaire chez les Anglais, Paris, 1881. Irta Bonet-Maury Gaston párisi protestáns hittanár. 5. Religion in the United States of America, London, Glasgow, Edinburgh, 1844. by Robert Baird. 6. Encyclopedia des sciences religieuses. Paris, 13 kötet, 1877—1882, szerkesztette Lichtenberger Frigyes, a párisi prot. theologiai fakultás dékánja.

Debreczenben, 1888. november 15.

Balogh Ferencz.

Közügyeink.

Válasz k . . . n-ek.

E lap 46-ik számában az esztári jelölés és választáshoz hasonló esetet mutattam fel az egyházkerületi jegyzőkönyvekből s tettem ezt azért, hogy az „a“ betű alatt írt czikk azon pontjára, melyben a bizonyítványok elbírálásánál az egyházkerület jegyzőkönyveire hivatkozik, kimutassam, hogy az esztári jelöléshez épen a jegyzőkönyvek alapján volt egy hasonló eset, — de hiszen, hogy ha minden jelölést ismernénk, lehetne vagy lenne több eset is olyan, — hol az illető nem köröztetett mindkét vizsga után s II. osztályú egyházba jelölve lett.

Czikkem megjelent, de megjelent vele együtt a t. Szerkesztő úrnál időközben megjelent jóbarát válasza is, melyet, bárki legyen is az a „k . . . n“, a kiről nem is sejtethjük, hogy ki lehet a szerkesztői megjegyzés szerint: mindamelllett választát megjegyzés nélkül el nem hallgatom.

Azt mondja elsőben is k . . . n, miszerint J. S. megválasztását nem lehet B. megválasztásával egyenlőnek tekinteni,

„mert jelöltetése ellen óvás nem tétetett“. Ez, kérem, nem argumentum, mert a törvényt a másik egyházmegegyében is épúgy tisztelni és megtartani tartoznak, mint a miénkben, s ha a jelölés ellen óvás nem tétetett, az bizonyára nem a törvény iránti tiszteletlenségből származott, hanem onnan, mert J. S. kijelöltetését senki törvénybe ütközönek nem tartotta. S miként az az illető bizottság kétségtelenül indokolni tudta, hogy miért ítélte azt a tiszteletes férfit — ki mindkét vizsga után, mint kitűnő körözve nem volt, 3 évi káplánság után — a II-od osztályú egyházba jogosultnak: úgy bizonyára ezen jelölő bizottság sem jelölte Bibert a nélkül, miszerint jelölését kellőleg indokolni elmúlászotta volna.

A mi azon tájékoztatást nyújtó körülményt illeti, hogy még 1885-ben a jelölő bizottságok előtt az általános osztályzatokra vonatkozólag semmi útbaigazító egyházkerületi útasítás nem volt: azt nyugodt lélekkel és jó lelkiismerettel elmondhatjuk ma is. Hiszen tudjuk, hogy a minősítési szabályok és az általános osztályzatra vonatkozó tervezetek megállapítása, illetve az a feletti határozat az 1889-dik év tavaszi közgyűlésének tárgyaúl kitűzetett. Mert a hivatolt 1887. május 9—13. napjain tartott egyházkerületi jegyzőkönyv 82. száma a hittanhallgatókra vonatkozik s ezek közül is csak azokra, kik az 1887/s-dik évben léptek a hittani pályára. Mit bizonyít az, hogy bár e határozat a fentjelzett időben meghoztatott, de még életbe annyira nem lépett, miszerint tudtunkkal nem hogy alapvizsgát tettek volna a debreczeni hittanhallgatók, — de még e folyó őszen tartott lelkészi vizsgák alkalmával sem adatott nemcsak általános osztályzat — mit egy általam látott kápláni oklevél bizonyít: — de az 1887-ben megállapított osztályjegyek sem léptek még ma sem életbe, mivel, mint régen: kitűnő, jeles, kielégítő stb. még az őszi vizsgán is adatott.

Különben a fenthivatolt egyházkerületi végzés 10. §-án alapuló szabályozást általános osztályozásnak nevezni egyáltalában nem lehet. Ez a kifejezés: általános, teljesen kizárja, sőt érthetlenné teszi azt a magyarázatot, hogy péld. 8 tantárgyból 7-nek jelesnek kell lenni s csak ha 1 jó van, akkor általános osztályzatul jeles veendő. Az általános szó fogalma szerény nézetem szerint azt az elvet foglalja magába, hogy ha valaki péld. 8 tantárgyból 5 jeles és 4 jó osztályjegyet kap: ez a bizonyítvány az általános kifejezésnél fogva jeles, vagy ha nem úgy van, akkor ama szó, mint értelem és jelentőség nélküli örökre törlendő úgy a szó-tárból, mint mindenféle használatból.

A mi pedig ugyanazon végzés 29-dik §-át illeti, ott szó sincs az általános osztályzatról, — ha csak úgy oda nem kell gondolni, — hanem ott csak az van mondva, „hogy az osztályjegyek — tehát nem osztályozás, hanem csak jegy — a képesítő vizsgálatokon is ugyanazok, mint az alapvizsgára nézve már megállapítottak“. Ha tehát az a hivatolt végzés már valóban életbe lépett az egyházkerület többi 12 egyházmegegyében is s a bizonyítványok elbírálásánál azokban is zsinórmértékül szolgál: miért nem adtak tehát már az illető tiszt. atyafiak érdekében is általános osztályzatot, hogy magukat tájékozthassák az őszi vizsga alkalmával?! Sőt miért nem használták a megállapított osztályjegyeket sem, osztogatván még az őszzel is kitűnő, jeles, kielégítő stb. jegyeket. Kétségen kívül azért, mert az 1887-ben hozott törvénynek az előbbi években hittani pályát végzett ifjakra visszaható ereje nincs. És ez helyesen is van így, másképp nem is lehet. E szerint tehát

ama törvényt vagyis útasítást azokra sem lehet és szabad alkalmazni, kik a vizsgát még előbb tették le, mert ama törvénynek ezekre sem lehet visszaható ereje.

Azt mondja továbbá k... n, „hogy ha meghozva nem volna is a fenthivatolt határozat, ... ha az első bizonyítvány 8 szóbeli tárgya közül van 2—3 jó kalkulus is a kitűnők mellett, inkább vehető az általánosan kitűnőnek, — kitűnő levén a többség (íme érti hát az általános szó fogalmát k... n is), mintha valakinek 2-dik bizonyítványában a 4 szóbeli tantárgy közül 2 kitűnő, 2 jeles, — mint az e lapokban annak idején olvasható volt, a Biber úr 2-dik bizonyítványában vagyon, mert ha kettő áll kettő ellen, ott ugyan többséget felfedezni a legjobb akarat mellett is képtelenség“. Dehogy képtelenség! Nem is a legjobb akarat, hanem csak egy kis jó akarat szükséges hozzá s a többség azonnal fel lesz fedezhető. Vegyük p. Biber úr bizonyítványát. Első bizonyítványa 8 tantárgyából szín-kitűnő, vagy, ha úgy tetszik, körözött kitűnő, — 2-dik bizonyítványa 4 szóbeli tantárgyából 2 kitűnő, 2 jeles, — elhallgatva azt most, hogy írásbeli dolgozata kitűnő. Mit tesz itt az a kis jó akarat?! Gondolkozik, de nagyon keveset s akkor így szól: ez az ifjú, midőn még más, talán gyakori hivataltal dologgal elfoglalva nem volt, neki dőlt a tanulásnak, mert íme a theologia elméleti tantárgyaiból, a melyek pedig igen terjedelmesek és nehezek, az első vizsgán minden tantárgyból megérdemelte a kitűnőt, — a 2-dik vizsgán ugyan már nem sikerült neki mind a 4 szóbeli tantárgyból, hanem csak 2-ből kitűnőt kapni, de e tantárgyak, kivéve a magy. prot. egyháztörténelmet, mind gyakorlati tárgyak lévén, 3 évi káplánsága alatt bizonyosan elsajátította azokat annyira, hogy ha ma a gyakorlatból megkérdeznék, megérdemlené a másik két kitűnőt is. Én hát a 2-dik vizsgai két kitűnője után is, tekintetbe véve az első szín-kitűnő bizonyítványát, nyugodt lélekkel sorozom a kitűnők közé. Ámde még itt nem áll meg az a kis jó akarat, hanem azt mondja, hogy B.-nek az írásbeli dolgozata is kitűnő. Ez pedig nem kicsinylendő dolog. Hiszen tudjuk a Figyelmezőből, hogy a dicső emlékü Révész Imre úr is nagyobb súlyt óhajtott fektetni az írásbeli dolgozatra, mint a szóbeli feleletre s az oly fennen hivatolt egyházkerületi végzés kimondja, „hogy az írásbeli dolgozatokra nagyobb gond fordítandó, mert azon dolgozatokból ismerhető fel legbiztosabban az ifjak szellemi s lelki képzettsége“. Nincs is másképen. Mert egy oly dolgozatot írni, melyre a bíráló bizottság kimondja s bizonyítványba vezet, hogy kitűnő: szerény nézetem szerint is, de azt hiszem, minden józanon gondolkodó ember szerint is mindenkor nehezebb, mint a homiletika, egyházig s prot. történelem beemlézése. Sőt a már következtetés szerint kimutatott 3 kitűnő mellé, feltétlenül kitűnőnek veendő a B. bizonyítványában a gyak. bibl. magy. és szónoklati gyakorlatokból nyert jeles is, — mivel e tantárgyból ez a legmagasabb calculus, mit a külföldre távozó akadémikusok bizonyítványára, — a mint hallottam, — reá is szoktak vezetni.

A mi még azon kérdést illeti, hogy vajjon egy egyházmegyei jelölő bizottság eljárása-e az irányadó a lelkészjelölésnél, vagy pedig az egyházkerület szabályzata?, erre megadtam fentebb a feleletet, mert nem hiszek oly jelölő bizottságot, mely a törvényt megsértve tenné jelölését s tetteért a felelősséget elvállalni ne merné. S ha a szováti jelölő bizottság megértvén a törvény szellemét, — nem betűjét, a mely megöl,

— s e szellemből kifolyólag indokolni tudta J. S. jelölését: bizonyára ez éltető szellemet követte a jelölésnél a mi bizottságunk is, mely B. bizonyítványát az elegendő osztályzatú bizonyítványokkal egyértékűnek nem tekinthette. Hiszen ha ezt teszi, ha a holt betűhöz ragaszkodik, elől az ifjabból minden alapos készütségre való nemes törekvést, arra nyit utat, miszerint az ifjú ember tengje át a hittani pályát, úgy a hogy, essék keresztül a két vizsgán, csak annyit sejtsem, hogy meg ne bukják s aztán ha káplán lesz, az idő kerekeit megkötni nem lehetvén, az folyton halad s a kápláni évek szaporodnak s így elvégre is nem a tudományos készütség, hanem az idő elhozza az 5 évet, — s akkor kész minden nemesebb törekvés nélkül a II-od osztályú egyházba a qualificatio.

Végre a politikai lapok közleményeihez semmi közöm s azokban semmi részem, s cikkemet sem gúnyból vagy kihívásból tettem, de tettem egy hasonló eset felmutatása czéljából. Azt, hogy az igazság ki részén van, majd meg fogja mutatni az idő. De míg ez bekövetkeznék s csendes hallgatással várnók annak felderülését, nem hallgathatom el k... n cikke utolsó kikezdésének e kifejezését: „az elbukás is szebb és dicsőbb, mint az igazság ellenére meg nem engedett fegyverek használata mellett kiereszkolt győzelem“. Ha ezen szavakat k... n — ki bármily fontos egyéniség legyen is, de nevét még az általa ügyszerített igazság (?) védésénél is óvakodik aláírni, épúgy, mint a hasonló nagyfontosságú „a“, — ha mondom, a fentidézett szavakat a multa érti, szavai nem egyeznek meg az igazsággal s csak gyanúsít; ha pedig a jövőre érti, megsérti azon két tiszteletreméltó egyházi felsőbb hatóságot, a melyeknek széke elé ez egész ügy felterjesztetni fog, feltevén ama két testületről előre is, miszerint részrehajlólag, tehát nem igazságosan fognak ítélni: ezt pedig tenni nemcsak hogy nem lenne szép, — de ezt tenni nem is szabad.

Nem hajsza ez, nem is egyenetlenséget előidézni akarás, — mint a szerkesztői megjegyzés mondja, — hanem egy már megtörtént hasonló eset felmutatása s az egész ügy kellő világitásba helyezése s nem a személy vagy személyek, hanem az igazságnak meggyőződésből származott védelme.

Isten és béke velünk!

Gyulai László.

Irodalom.

A koporsónál. Halotti imádságok, írta Könyves Tóth Kálmán. Második javított és bővített kiadás. Budapest. Kiadja Kókai Lajos 1889. VIII+304. Ára 2 frt 40 kr.

Sem az ösmert nevű szerző, sem műve az én ajánlatomra nem szorul; utóbbi 12 év alatt két kiadást ért, mi értékéről beszélő bizonyosság. Mindnyájan tudjuk, hogy ez imádságos könyvet használhatónak tartják, még római kollégáink is; sőt, — tekintve a napi jelenségeket, — nem épen lehetetlen, hogy kerülni fog még egy másik Löw Immanuel is, ki a K. T. K. halotti imádságaiból, — természetesen gondosan kimetszvéen belőlök a keresztyéni elemet, — zsidó „fohászokat“ csinál!

Nyolczvan imádság van a kezünk alatt levő 2-dik kiadásban, közülök 19 új. A mi a régieket illeti, ezeket szerzőnk javítani kívánta s főként irányukat szabatosabbá tenni; s valóban az összehasonlító szem könnyen felfedezheti a javító kéz nyomait.

Az új imádságokban is úgy jelenik meg szerzőnk, mint a nyelv valódi mestere, mint nagy bibliaösmérő s mint oly lelkes, ki igen jól tudja, hogy hol fekszik „a magyarnak a szíve“ s hogy miként lehet könyvet fakasztani és felszárítani. S bár néha túlerősen kopogtat a különben is fájó szívek ajtaján (p. o. 37-dik lap 1-ső kikezdés, 102-dik l., 108-dik l. 1-ső kik. stb.), s bár itt-ott beleesik a szokásos kifakadások balulcsengő hangjába (37-dik l. 2-dik kik., 89-dik l. 4-dik kik., 92-dik l. 3-dik kik., 95-dik l. 4-dik kik., 301. s k. l., — noha a 144-dik lapon olvasható előimádságban a zúgolódás szava ellen ő maga is nyíltan tiltakozik): határozott érdeme szerzőnknek, hogy szakítani igyekszik a halotti imádságok ama botrányosan untató egyhangú alakjával, mely szerint előbb jól összehaperelünk Ő vele, kitől pedig bűnbánó szívvel énekelve szoktuk kérni, hogy ne szálljon perbe mi velünk, s aztán egy tehetetlen, ügyetlen „de nem zúgolódunk“-kal lerázhatni gondoljuk nyakunkról a káromlás vétségének nehéz súlyát. S e szakítás többször igen szépen sikerült szerzőnknek: p. o. a 150-dik lapon: „és látva a könyvek árját, meghallván a buzgó imát: azok elől nem zártad el eged. Nem adtad őt vissza nekünk, — jobb sorsra méltatád“ stb. (v. ö. 236-dik lap 3. és 4-dik kik. stb.). Különben az új imádságok egészen méltók szerzőjükhöz; e sorok írójának különösen tetszik a 88-dik és 299-dik lapokon címzett két imádság (a fentebbi megjegyzés mellett is!), a 105-dik lapon olvasható rövid alkalmazás stb. De ki tudná a szépek közül a lecszebbeket egy-két olvasásra kiválasztani? A mű kiállítása esinos s mint ilyen dícséreti kiadóját.

Egy harmadik javított (s adja Isten, hogy bővített) kiadás számára kötelességemnek ösmerem egyet-mást feljegyezni. A 36. és 264-dik lapokon az ószövetségi vallásra tett czélzás egy kissé egyoldalú; a 38-dik lapon túlerős a lélek halhatlanságának festése, pedig ennél szerző is többet hirdet (v. ö. p. a 109-dik lapot): az íge fentart minket (és nem főlemel! 54-dik lap első kik.), hogy el ne essünk; az Isten nem úr, hanem Ur, és Te, és nem te, Atya, és nem atya, Isten, és nem isten (55-dik l. v. ö. 82-dik l. 1-ső kik., 110-dik l., 288. l.), s a Krisztus nem fiú, hanem Fiú (92-dik l. 3-dik kik.); azok a szülék, kiknek még maradtak gyermekeik, nem maradhattak úgy, mint a megszedett szőlő (56. és 57-dik lk. és 82-dik l. 3-dik kik.); az Idvezítő nem egy léleknek völegénye, hanem a hívők egyháza menyasszonya (82. és 83-dik lk.); Abazim, e. h. Abarim sajtó-hiba (107. l.); csapással nem az égi Irgalom, hanem az égi Hatalom látogat (145. l. 2-dik kik.); a közügynek nem szerény, hanem derék bajnokát szoktuk nagyon megsíratni (253. l. 4-dik kik.); a „halál lángjegye“ (96. l. 4-dik kik.), „halál zörgeté fegyverét a haldokló közelében“ (237. l. 3-dik kik.) felettebb merész kifejezések; Dávid alatt nem épült Istennek hajlék Izráelben (275. l. 3-dik kik.) stb.

Dicsőfi József.

Egyházi beszédek. Irla Lévay Lajos, sárkeresztúri ref. lelkész. Budapest, 1888. Kiadja Kókai Lajos. Ára 1 frt 20 kr. VI+176. 8° lap.

(Vége.)

Szerzőnknek pusztá előszava, melylyel füzetét bevezeti, mindjárt híven tájékoztat bennünket: ki s kicsoda ő? Minden sorában, minden szavában az a buzgó, lelkes, értelmes kálvi-

nista pap beszél, a ki véglehelleltég hű harczosa kíván lenni Isten országának, a ki nem tartja tehernek „Krisztus gyönyörűség igáját“, sőt örömmel ad hálát Istennek, hogy immár 10 éven át vitézkedhetett az emberi lelkek üdve érdekében. — S épen e 10 éves vitézkedés határ- vagy emlékköve — Eben Haezer — gyanánt kívánta egybeállítani egyházi beszédei sikerültebbjeiből a kezünk alatti füzetet. S az a meleg érdeklődést, rokonszenvet keltő hang, mely előszaván átvonul: uralgó az egész füzetben. Egészséges, minden petyhüdségtől ment kálvinista vér esörgedez a 21 beszédben. A mellett tősgyökeres magyar kívánt lenni s nemesen népszerű. Nagy szó: tősgyökeres magyar s nemesen népszerű. Legtöbb egyházi beszédírónk ellen fölhozták, hogy vagy nem tősgyökeres magyar, vagy nem népszerű. Pedig bizonyos, hogy a kik ellen fölhozzák, valamennyi mind arra törekszenek. S ha a törekvés mindig egy lenne az azonsággal! De valljuk meg: igazán ritkaság a kettőt együtt megvalósítva látnunk: a tősgyökeres magyarságot, meg a nemes népszerűséget. Hiába! A tősgyökeres magyarság és nemes népszerűség egyesítése, vagy e mi egyre megy: a classicitás zománeczával vonni be az irodalmi terméket, nem könnyű feladat. S bevallhatjuk, hogy az szerzőnknek sem sikerült úgy, a mint óhajta vala. Szárnyát szegte „egyfelől a kezdet nehézsége, másfelől a feladat nagysága“. Mert el kell ösmernünk, hogy népünk „életviszonyait, észjárásának eredetiségét és sajátos lelki világát“ egész odaadással tanulmányozta; kitetszik ez különösen az V. sz. beszédéből, mely ritka elevenséggel, élethűséggel festett kedves és vonzó életkép; de több helyen inkább csak egyes szólásformák reprodukálásáig megy, sőt a magyarság és népszerűség rovására majdnem triviálissá válik, mint p. o. a XIII. számúnál, hol hitetlen Tamásai kedvéért nem átallja beszöni azt a mondást: „Hiszen egy-két pohár bortól, a világ még fel nem fordul“. Dícsérem a XVIII. sz. beszédét, hol Márthában olyan helyre egy vendégszerető asszonyt állít elénk, a melyet csak a mi kedves magyar földünk teremhet, s viszont Máriában egy szeliden vallásos kedélyű — de nem pietistikus rajongó — esöndes házi nőt, a ki hat napi szorgalmaskodás után buzgósággal szokta fölkeresni az Urnak házát, s ott „mint a szomorú fűz ága (gyönyörű kép!) alázattal hajlik meg, hogy lerakja a könyörgést meghallgató édes Atya előtt az élet sok bűjábánátát s egyszersmind hogy a Jézus lábainál vígasztalást és új erőt merítsen a hét köznapjainak terhes foglalkozására“. Nem elégít ki engem a XII. sz. beszéde, hol a gyermekek gondozásáról szólva, azoknak inkább értelmi fejlesztését, mint jellemes emberré való nevelését köti a szülék lelkére. Idvezítőnknek aligha a porosz iskolamesterek tanítványai lebegtek szemei előtt, mikor a gyermekek gondozását oly gyöngéden ajánlja figyelmünkbe.

De nem vagyok barátja általában a népszerűség olyatén módon való hajhászásának sem, mely a párbeszédszerű elemek túlságos fölhasználásában nyilvánul. (III. sz.). A mesés történetek beszövést is kerüldőnek tartom; mert mindjárt nem veszi a hallgatóság olyan komolyan az egész beszédet s kész nála a kritika: „a tiszteletes úr szeret fabulázni.“ (XVII. 137—138.; XIX. 157. l.). Azt meg a tősgyökeres magyarság rovására írom föl, ha példakért nagy előszeretettel szaladunk a külföldre. IV. sz. különben szép beszéde végén, az Észak-Amerikai Egyesült-Államok elnökére (Cleveland) való hivatkozást meg épen szerencsétlennek tartom akkor, midőn fentebb (32—33. l.) oly szépen buzdít a „szüntelen való imádkozásra“,

— míg Cleveland rendeletéből azt lehet kitanulni, hogy „a hálaadás és ima napjára“ nagyon elég esztendőnként csak egyet szentelni. Ezt a fölfogást bizonyára szerzőnk sem óhajtja általános meggyőződésé érlelni; annál fogva hadd maradt volna Cleveland úr buzgalma ott, túl az óperenzián!

A műalkotás magasabb igényeit kielégíteni szerzőnk nem tűzte föladatául; valószínűen azért, mert amaz igen helyesen föllállított tételével, hogy „nem értekezni, hanem beszélni, még pedig úgy, hogy a szív teljességéből szóljon a száj, s a mit a száj mond, az a szívekbe is legott bevésődjék: volna a templomi szónok hívatása“, nem tartja összeegyeztethetőnek a szónoki műformákat. Ha így van: ki kell mondanunk, hogy téved. Mért ne lehetne műalkotás keretében mozogva is nemesen népszerű egyházi beszédek tartanunk?! Nem teszem föl, hogy szerzőnk tagadná népünk műérzékét, vagyis azt, hogy az alakilag formásabb beszédek tetszenek neki. Sőt be fogja vallani, hogy p. o. a VIII., XX. s XXI. számúak, melyek alakilag legtetszetősebbek: hallgatónál is tartósabb visszhangra találtak, mint p. o. a XI. XII. számúak, melyeknél a reflexió számára alig-alig kínálkozik valami kiemelkedőbb pihenő pont; az egész úgy összefolyik, mivelhogy művészebb tagozatok nem teszik változatossá és élénkké. De még szebb, kedvesebb, vonzóbb, átesengőbb leendett p. o. a VIII. sz. beszéd, hahogy 4-ik részül oda veszi s úgy a mint kivált a 3-ik rész ki van dolgozva, kikerekíti azt az elhagyott tételt: „minden hidegséget üzz el“ . . . Nemkülönb a XX-ik sz., ha a hit, reménység soha el nem hervadó ciprusa mellett kellően méltatja az örök virágzású szeretet nefelejesét is. Így a mint van, majdnem úgy tűnik föl előttem a különben választékos, lendületes nyelven írott szép beszéd, mint az az ághegyen csüngő 3-as gyümölcs, melynek egye valamelyes természeti külbehatás folytán némileg fejletlenebb maradt, mint más ketteje.

Szerzőnk tárgyai különben nem bírnak ama frissességgel, melylyel egynémelyik — kiváltképp idegen szerzőktől átvett — beszédgyűjtemény lép elénk. Szövegei általában jól ismert szövegek, sőt a tárgy rendezése, a gondolatok csoportosításában is gyakran találkozunk régi ősmérsővel, p. o. az I., VI., VII., XI., XVI. sz. alattiaknál. S a mi mégis újakká teszi e beszédeket, az a bennök nyilatkozó erős subjectivitás s a rajtok átlengő biblicus színezet. Idézeteit sohasem erőszakolja; úgy jó neki, mintha a miket ő maga mond is, közvetlen az idézett bibliai locus mellől venné ki. Kedvesen találók, édesen fűszerezők az Aranytól, Tompától, Szász Károlytól vett költői idézetek, korántsem csak úgy hajuknál előrántva ám, talán a gondolathány maszkirozására, hanem igenis a már festett hangulat emelésére, a helyzet frappánsabb színezésére. Ebben mesterileg jár el.

De bele szövöget beszédeibe helylyel-helylyel oly dolgokat is, a melyek inkább elmondhatók volnának más alkalmakkor, másutt, nem a templomi szószékről, hanem társas összejövetelek alkalmával egy-egy fölolvadás keretében. Pl. a mit a XVI. beszédben a házi iparról, iparos pályáról mond (132. l.), vagy a mit a XIV. sz. reformáció ünnepi beszédében a hazai prot. egyház multjáról és jelenéről s különösen ez utóbbi részben a domesztika 5 évi bevételeiről és segélyeiről számokban előterjeszt. Kenessey Béla úr a „Prot. Egyh. és Isk. Lap“-ban ösmertette e munkát, találóan mondja e beszédéről, hogy ez: „egész új genret képvisel predikáció irodalmunkban“. Sőt tovább menve, kifejezi e beszéd fölött érzett nagy örömet, mi-

velhogy, úgymond, „kézzel foghatólag tanít, oktat, épít és lelkesít stb“. Engedelemmel: nem érthetek egyet sem szerzővel, sem Kenessey úrral. Hiszem és vallom, hogy szokatlan voltánál fogva nem kis feltűnést keltett ez a beszéd; de hogy azzal az egymásra halmozott számsorozattal maradandóbban építhetett volna: nem hihetem. Igaz, hogy ékesen beszélő számok azok, de ismét mondom, nem a templomi szószékből, a honnan hallva egy chaoszszá levének s legfőlebb a csodálatot kelték föl: „teremtő szent Isten, micsoda rakás pénz! . . . mégis mindig mi tőlünk kérnek“ . . . És ha ez a genre divatossá válnék! . . . Ments Isten! No nem fogja azt tovább kultiválni szerzőnk sem, mihelyt fölgondolja, hogy lehet nekünk tanítani a nélkül is, hogy egy-egy statisztikai táblás kimutatást czipelnénk hónunk alatt a kathedrába — bibliánk mellett.

De nem megyek tovább, csak még egyet. Szerzőnk élénk érdeklődéssel viseltetik hallgatói anyagi állapota iránt — a minthogy egy jóra való kálvinista pap sem tehet másképp — s látva a sok anyagi romlást, családok pusztulását, nehezen való életet: szeretné őket „A munkásság“ (XVI.), „A takarékoság“ (XVII) erényére fölszűlni. Erre törekszünk, azt hiszem, jó lélekkel mindnyájan. De az Istenért! Ne toljuk oly igen előtérbe a pusztá anyagi jólét üdvözítő voltát, mert másfelől meg így is alig birunk a „Mammon“ imádása elé gátat emelni.

Apropos „Mammon“! Hadd figyelmeztessen szerzőt ennek és a „Tamás“-nak untig való használatára. Higgye meg, egészen modorossá teszi.

Bemutatám tisztelt barátom Lévay munkáját. Nem volt távol tőlem a jóakarát: elősmerni a kéz alatti füzet ajánlatos mivoltát; s ha nem hunytam szemet egy némely fogyatkozásai előtt: az független meggyőződésemmek természetes kifolyása. Hogy tökéletest nyújtott volna: azt bizonyára maga szerzőnk sem vinkálja. Tösgyökeres magyar s nemesen népszerű egyházi beszédek írni valóban nem kis feladat. Törekvését dícsérem. In magnis et voluisse sat. est.

Szerezzék meg lelkésztársaim e munkát, a mellett, hogy haszonnal forgathatják, megismerendik belőle Lévaynak kedves, vonzó, szeretetreméltó egyéniségét, a ki egyik legderekabb tagja fiatal papi nemzedékünknek, s kivel még így, szellemi termékei közvetítésével társalogni is élvezet.

F. Varga Lajos.

Vezérkönyv a természettan népiskolai tanításához, módszeres feldolgozásban. A tiszántúli ev. ref. egyházkerület tanterve szerint jutalmazott pályamű. Írta Dr. Fodor Ferencz, tanítóképezdei h. tanár. Átdolgozta Somogyi Pál, tanítóképezdei tanár. A tiszántúli év. ref. egyházkerület tulajdona. Ára 1 frt. Kapható Debreczenben ifj. Csáthy Károly bizományosnál s általa minden könyvárusnál. 1888. Nyomatta Hornyánszky Viktor Budapesten. A tiszántúli ev. ref. egyházkerület népiskolai könyvkiadványai újra egy értékes művel szaporodtak a kezünk alatti műben. Gosdoskodni fogunk részletes ismeretéről.

Különfélék.

Debreczeni főiskola. A folyó évi, városunkban tartott őszi segélygyűjtés eredménye következő volt: A) Pénzben. I. A tápintézet részére. I. kerület. Hatvan-utca 96 frt 45 kr, II. ker. Péterfia-u. 129 frt 80 kr, III. ker. Csapó-u. 65 frt 10 kr, IV. ker. Czegléd-u. 90 frt 24 kr, V. ker. Varga-u.

77 frt 37 kr. VI. ker. Piacz-u. 174 frt 33 kr. Összesen 633 frt 29 kr. 2. Szegény tanulók részére. A hat kerületből összesen gyűlt 227 frt 13 kr. Összes pénzgyűjtés 860 frt 42 kr. B) Terményekben. Kétszeres élet 19 mm. 50 klg., vegyes élet 41 klg., csős tengeri 31 mm. 20 klg., burgonya 2 mm. 05 klg., paszuly 21 klg. A mint értesülünk, hosszú idő óta nem jövedelmezett ennyit főiskolánknak az őszi segélygyűjtés.

Budapest. A Protestáns Irodalmi Társaság ideigl. végrehajtó bizottsága mult hó 18-án Budapesten báró Vay Miklós elnökte alatt ülést tartott. Jelenvoltak 18-an, köztök egyházkerületünkől Gróf Degenfeld József és Lukács Ödön. Az ülés tárgyai közül felemlítjük, hogy négy bizottság szerveztetett, u. m. 1. egyháztörténelmi emlék-gyűjtő, 2. szerkesztő-bíráló, 3. taggyűjtő és könyvterjesztő, 4. s végre pénzügyi bizottság. Elhatározatott, hogy f. évi decz. 18-án Budapesten ismét közgyűlés fog tartatni. Szerettük volna, ha budapesti laptársunk elmondja, hogy foglalkozott-e az ülés a tiszántúli álláspont megbeszélésével, hogy az a kedvező benyomás, melyet tudósítója az ülésen nyert, vajjon egészen általános, vajjon az elért eredmény mindenkire megnyugtató volt-e? — A dunamelléki egyházkerület mult hó 20. és 21-ik napjain rendkívüli közgyűlést tartott ugyanesak Budapesten, az új főgymnasium dísztermében. Tárgyai között talán legzajosabb vitát a pesti egyházmegyének a káplánok nősülése tárgyában beadott indítványa keltett, mely némi módosítással akként fogadtatott el, hogy a rendszeresített tanító-káplánok kivételével, a mely káplán jövőre megházasodik, kápláni elhelyezésre többé igényt nem tarthat. Vezérezikkünket ezen határozat hatása alatt küldte be lapunk egy barátja.

Halálesetek. Mély és igaz részvételt vettük a következő gyászjelentést: „A m.-szigeti ev. ref. egyház tanácsa, az egyház közönsége nevében, a legőszintébb fájdalom érzésével tudatja, hogy az egyház felvirágzásáért éveken keresztül oly buzgó odaadással s nemes lelkesedéssel munkálkodott főgondnoka, HÉDER LAJOS e f. hó 27-én éjjeli 12 órakor, rövid szenvedés után, élte 43-ik évében megszűnt élni. Az életútja iránti hűség, az önfeláldozó tevékenység s az eredménydús munka áldozatát siratjuk ő benne. Egyike volt ő azon keveseknek, ki megtalálta azon boldogító forrást, melyből a köz és egyéni üdv fakad, megtalálta az igaz emberi élet ama szép útját, melynek mutató fáján egyik felől ez van írva: munkás-ság! másik felől ez: becsület! A legnemesebben folytatott élet fonalát tépte ő nála össze a kérlelhetetlen halál, benne a legjobb fiú, a leggyöngédebb férj, a legszeretőbb édes apa, s a közügyért leghívebben munkáló egyén dőlt ki. Az elköltözött nemes lélek földi maradványai f. hó 29-én d. u. 3 órakor fognak, előbb a háznál, azután a templomban tartandó gyászszertartás után az anyaföldnek átadatni. Kelt M.-Szigeten, 1888. nov. 28. Aludjál csendesesen! Virá szson álmaid felett a szelíd emlékezet.“ — Ballagi Károly, ismert nevű tanügyi munkás, királyi tanácsos, borsodmegyei tanfelügyelő, Ballagi Mór testvére mult hó 21-én, élete 65-ik évében Miskolcra váratlanul elhunyt. Béke poraira! — Megdöbbenőleg hatott reánk Dr. Bihari Péter, budapesti főiskolai rendes és tud. egyetemi magántanárnak és Keresztes József n.-enyedi theologiai tanárnak halálhíre. Az első 48 éves korában november 28-án, a másik nov. 29-ikén halt meg, egyik a lipótmezei országos, a másik a n.-szebeni tébolydában. Nem nagyon régen

jeleztük hasábjainkon a két tanfőúr szomorú sorsát s most csak annyit mondhatunk, hogy váltság volt már rájuk nézve a halál. Áldás emlékökre, béke poraikra! Bihari Péter különben iskolai pályája legnagyobb részét a mi főiskolánknak futotta meg, mint egyik legtehetségesebb ifjú azon korban. Szénior volt főiskolánknak 1865. augusztustól 1866. februárusig. E halálesetre még vissza térünk.

Békés. A békési ev. ref. gymnasium tanárkara f. hó 8-ikán táncvizsgálommal egybekötött felolvasó-estélyt tart, melynek tiszta jövedelme a tiszántúli ev. ref. tanári egyesület nyugdíj-intézeti alapja javára fordítatik.

Menyhárt János-alapítvány. (Második kimutatás). Osváth Imre Sarkad 5 forint. A h.-szoboszlói ev. ref. lelkészek 10 frt. Aláíratott eddig 129 frt. Csiky Lajos.

Kérdés a szerkesztőhöz. T. Szerkesztő úr! Engedje meg, hogy az itt közlött ügyben becses véleményét kikérni bátor-kodjam. Egy házaspár, egybekelésének 25-ik évfordulója alkalmával felkéri a lelkészt, hogy az ünnepség fokozása céljából tényezőleg közreműködni szíveskedjék. A lelkész — a kérésnek engedve — imával kapcsolatos beszédet tart a nagyszámú érdeklődők előtt a palástosán. Kérdés: 1-ör. Helyesen vagy helytelenül járt-e el a lelkész, midőn funkcióját palástosán teljesítette? 2-ör. Nyilvánult-e ezen ténykedésében, (a mint avval vádolva van) pápistaság? Becses válaszát lapjában közzé tenni kérve vagyok stb. Sz. L., ev. ref. lelkész. — Véleményem szerint egészen helyesen járt el a t. lelkész úr, midőn a mondott ünnepélyes alkalomra felöltötte palástját. Mikor kell azt ugyanis nekünk felöltönnünk? Minden olyan esetben, midőn valamely ünnepélyesebb s főként istenitiszteleti cselekményt végezzünk. Már pedig, ha az az ezüstlakadalmat ülő házaspár azzal akarta ünnepélyesebbé tenni ama rá nézve fontos emléknapot, hogy fölkerítte a lelkészt beszéd- és imádságtartásra, midőn a mondott imádságban hálát adtak Istennek a 25 év alatt adott jókért s továbbra is kérték az ő kegyelmének áldásait; midőn az imádság szárnyain égbe emelkedve Istent dicsérte és magasztalta az illető közönség: ott csakugyan istenitiszteleti tényt végeztek s teljesen ráillett a lelkész vállára a palást. Hogy mi volt azon egész ténykedésben pápistaság, azt én valóban nem tudom belátni. De azt igenis érzem, hogy épen minékünk reformátusoknak kötelességünk elvalahára már kibontakozni az ügyértelmezett puritánismusból, mely a legszentebbet is csak úgy könnyűszerrel, sans géne, minden ünnepélyesebb forma, tehát komolyság nélkül szokta és akarja végezni. Részünkről semmit sem adnánk az olyan megjegyzésre, hogy az így végzett ténykedésünk pápistaság, vagy csak azt felelnék rá, hogy nincs annak az evangélikus reformált liturgiai alapelvekről semminemű felfogása, a ki az ilyen eljárás ellen szót emel. Részünkről minden ilyen esetben szintén felöltönném palástomat. Szerk.

Szerk. posta. Két czikk folytatását és a hirdetést térszűke miatt e számról kénytelenek voltunk mellőzni. — F. V. L. Majtis. „A csekei primipilusoknak“ szóló választ a jövő számban bocsátjuk közre.

Laptulajdonos és felelős szerkesztő: **Csiky Lajos.**